

КУРСАНТЛАР ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИЖТИМОЙ ФАЛСАФИЙ ВА КРАТОЛОГИК ЖИХАТЛАР ТАЛҚИНИ

Каримова М.Х.

Жамоат хавфсизлиги университети психологи

АННОТАЦИЯ

Мақолада курсантларнинг таълим жараёнидаги ижтимоий фалсафий талқини ва интеллект, умуминсоний қадриятлари, замонавий маданияти шу билан бирга, фан ва технологиянинг харбийларимизда тарихимиз билан мужассамлиги кўрсатилган.

Калим сўзлар: *Гвардия, ҳарбий, давлат, жамият, кратология, ҳокимият, саркарда, курсант.*

АННОТАЦИЯ

В статье показано социально-философское осмысление и интеллект курсантов в образовательном процессе, общечеловеческих ценностях, современной культуре, и в то же время интеграция науки и техники в нашей армии с нашей историей.

Ключевые слова: *Гвардия, военные, государство, общество, кратология, власть, военачальник, курсант.*

ABSTRACT

The article shows the socio-philosophical interpretation and intellect of the cadets in the educational process, universal human values, modern culture, and at the same time, the integration of science and technology in our military with our history.

Key words: *Guard, military, state, society, cratology, authority, warlord, cadet.*

КИРИШ

Маълумки, ҳар қандай жамиятнинг равнақи, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий барқарорлиги унинг фуқароларининг ақлий ва ахлоқий салоҳиятини юксак даражада ривожланганлигига боғлиқ. Зеро, жамиятимизнинг маънавий янгилинишида, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти шакллантиришда жаҳон ҳамжамиятига кўшилишини таъминлайдиган демократик ҳуқуқий давлат қуриш кадрлар тайёрлашнинг миллий масаласи устувор мезон сифатида муҳим рол ўйнайди.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.М.Мирзиёев инсон унинг ҳар томонлама камол топиши ва фаровонлиги, шахс манфаатлари рўёбга чиқаришнинг шароитларини ва таъсирчан механизмларини яратиш эскирган тафаккур ва ижтимоий хулқ-атворнинг

андозаларини ўзгартириш республикада амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсади ва ҳаракатлантирувчи кучидир-деб жуда тўғри айтган эди.

Чунки халқнинг бой интеллектуал мероси ва умуминсоний кадриятлар асосида замонавий маданият, иқтисодиёт, фан-техника ва технологиянинг янги ютуқлари асосида мукамал тайёргарликдан ўтган кадрларни тайёрлашнинг янги тизимини шакллантириш Ўзбекистон Республикаси тараққиётининг муҳим шартларидан бири бўлиб қолди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Миллий гвардия ҳақидаги талқинлар, генезисига кўра, ранг-баранг атамалар ва тушунчалар билан боғлиқ бўлса-да, уларни давлат бошқаруви, давлатчилик назарияси ва тарихи, кротологик таълимотлардан айрича қараш мумкин эмас. Армия, кўшин ва гвардия фақат давлат тизимида мавжуд, давлат институтидан ташқаридаги ҳарбий бўлинма, қисм ғайриқонуний ҳарбий уюшмага айланади. Шунинг учун ҳам миллий гвардиянинг бош субъекти ва ташаббускори давлатдир. Тўғри, гвардия кўшини аввало давлат раҳбарини, унинг оиласини ва давлат аҳамиятига эга объектларни ҳимоя қилишга қаратилади. Гоҳо улар ҳарбий юришларда, операцияларда қатнашади. Лекин бу унинг давлат аҳамиятига молик тизим, унинг бош субъекти давлат эканини инкор қилмайди. Ҳатто баъзи давлатлар миллий гвардияга эга эмас ёки илгари бўлган ҳарбий тизимни бекор қилганида ҳам давлат раҳбарларига шахсий кўрикчиларга эга. Мхатма Ганди шахсий кўрикчиларидан фойдаланишни тўхтатган заҳоти душманлари томонидан отиб ўлдирилган. Шахсий кўрикчисиз қолган АҚШ Президенти Жон Кеннеди қисмати ҳам шундай фожиали тугаган. Бундай мисолларни яна келтириш мумкин. Демак, шахсий кўрикчилик давлат бошқарув тизимида алоҳида институт сифатида шаклланган. Айтиш мумкинки, гвардия, Римда легионлар, Турцияда яничарлар, Японияда сумурайлар, Марказий Осиёда ғуломлар, мамлуклар сифатида давлат билан бирга мавжуд институтлар эди. Шунинг учун гвардия ва давлат генези умумийдир.

Ҳуқуқшунос олимлар А.Саидов ва У. Тожихоновнинг қайд этишича пайдо бўлган илк шаҳар-давлатларда “социал табақаланиш кучли бўлган, мулкий тенгсизлик, меҳнат тақсимооти мавжуд эди” .[5, 75 б]

Давлат бошқаруви функцияларига қуйидагилар кирган:

“жамоа деҳқончилигини ва ер эгалигини бошқариш;

жамоанинг диний маросимларини бажариш;

давлатлараро маҳсулотлар айирбошлаш (вақти келиб товар айирбошлашга ўтиш);

ҳарбий ҳужумлардан ҳимоя қилиш, бошқа шаҳар давлатни босиб олиш учун ҳарбий юришларни ташкил қилиш;

ўлпон ва солиқлар ундириш; жамоа захираларини (асосан озиқ овқатни) табиий офат юз берганида, ҳарбий босқин бўлганда тақсимлаш учун тўплаш; жанжалларни (тотишувларни) ҳал қилиш учун, дунёвий ва диний қоидаларни жорий қилиш учун, ҳунармандчилик, савдо сотиқни ривожлантириш учун тегишли институтларни тузиш” [5, 76 б]

Дифференциация ва ижтимоий иқтисодий ҳаётни ташкил этиш, ҳарбий муаммоларни ҳал қилиш давлат устига юклатилган функциялар эдики, жамоа раҳбари, коҳинлар, мулк эгалари улардан ўз ҳимоясида фойдаланганлар. Жанжаллар, мулкий низолар ва тортишувлар кишилик жамиятининг давлат институти шаклланигандан бери атрибути бўлиб келади, уларни ҳал этиш махсус механизмларни ва институтларни тақозо этган. Қўшин, армия ва ҳуқуқ, суд тизими ана шу эҳтиёжларнинг маҳсулидир. Ҳуқуқшунос олимлар таъкидлаганидек: “Давлат асосида тузилган ҳар қандай жамият самарали бошқаришга муҳтож бўлиб, унинг кейинги ривожланиши шундай бошқаришни излаш билан боғлиқдир. Давлат функцияларини бажариш учун одамларнинг алоҳида қатлами--давлат аппаратига эга бўлган. Бу муайян ҳокимиятга эга бўлган, яъни зарурият туғилганда мажбурлаш, зўравонлик ёрдамида аҳолининг бошқа табақаларини ўз эркига бўйсундириш, у ёки бу манфаатларни таъминловчи кишилар гуруҳи эди. Бунинг учун илк давлатларда. Ибтидоий жамиятнинг социал тизимидан фарқли ўлароқ, ўзига хос давлат институтлари--судлар, турмалар, полиция, армия пайдо бўлган. Улар мажбурлашга мослаштирилган органлар эди” [1, 79-80 б]

“Кратология” грекча kratos сўзидан олинган бўлиб ҳокимият, куч, бошқариш ҳақидаги қарашлар, таълимотлар деган маъноларни англатади. Мутахассисларнинг таъкидлашича, ҳокимиятнинг қуйидагича функциялари ва белгилари мавжуд:

- мажбурлаш (бевосита ёки билвосита);
- жалб этиш (сотиб олиш, ваъда бериш, рағбатлантириш);
- тўсиқлар яратиш (курашга ҳожат қолдирмаслик);
- талаблар уйғотиш (ҳокимиятга мурожаат этишга ундовчи сунъий эҳтиёжларни яратиш);
- ҳокимиятга қарамлигини ошириш (ҳокимият субъектига қарамликни кучайтириш);
- товламачилик (бўйсунмасликка қарши чоралар, ҳийлалар қўллаш);
- шипшитиш (омма онгига ҳокимиятга зарур қарашларни сингдириш);

--бевосита ёки билвосита ахборотлар ёрдамида назорат (масалан, огоҳлантириш, тавсиялар орқали) .[2, 8-22 б]

Мазкур хислатларни ҳар қандай бошқаришда кўриш мумкин. Бошқариш моҳиятан кишиларни ишлатиш, ўз иродаси ва эркига бўйинсундириш санъатидир. Айниқса давлат бошқаруви бу санъатдан фойдаланишнинг бой, бетакрор тажрибаларига эга. Шахсий кўриқчилар, соқчилар садоқат билан хизмат қилишга қасам ичса-да, гоҳо улар бошқа даъватларга эргашиб, шахсий эҳтиёжларини қондиришга берилиб кетиши мумкин [3, 21-28б]

Илмий адабиётларда баъзан Шарққа деспотик бошқариш, Ғарбга демократик бошқариш хос, деган фикрлар учраб туради. Гегелнинг Шарқ бошқаришини, ҳаёт тарзини деспотизмда айблагани, чамаси тадқиқотчилар хаёлига ўрнашиб қолган [4, 140 б]

Гегель соҳибқирон Амир Темурнинг давлат бошқарувини “машварат, тадбир ва кенгаш, қолган бир улушини эса қилич билан бажо келтирдим” [5, 14 б] деган демократик бошқаришидан беҳабар бўлган.

Давлатни бошқариш ҳеч қачон ва ҳеч қаерда қуруқ панд-насихат билан амалга оширилмаган. У ҳукмдордан, давлат раҳбаридан имконидаги бор усуллардан тўла фойдаланишни тақозо этган, бундай ваколатга фақат давлат бошлиғи эга. Шу имконияти билан у бошқа шахслардан, бошқарув ишлари билан банд мутахассислардан фарқ қилади. Шахсий кўриқчиларни, соқчиларни танлаш, уларни ишлатиш, керакли лавозимларга қўйиш мудом унинг ихтиёри ва ваколатидадир. Бу борада Шарқ ва Ғарб бир биридан фарқ қилмайди. Аммо гвардияни тузиш, сонини белгилаш, ҳарбий ишларга ва тартибни сақлашга жалб этиш усулларида улар фарқланадилар. Шарқ кратологиясида, тажрибасида баъзи давлат бошлиқлари, подшоҳлар, хонлар 30 минг, 100 минг шахсий кўриқчиларга эга бўлгани келтирилади, бундай улкан ҳарбий шахсий тизим Ғарб кратологиясида, тажрибасида учрамайди. Ваҳоланки, ҳарбий қўшин, унинг барча тизимлари ўз саркардасининг ҳимоячиси, кўриқчиси бўлиши даркор. Саркардага етказилган зарар, шикаст ўз навбатида қўшинга, армияга берилган зарба ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ҳарбий тарихда ўз ҳолига ташлаб қўйилган, зарар етказилган саркарда мағлуб этилган қўшин сифатида қабул қилинади. Саркардани ҳимоя қилиш, зарур бўлса, унинг учун жон бериш ҳар бир аскарнинг бурчи ҳисобланган. Жанггоҳ, армия саркардасиз қолиши мумкин эмас. Бироқ давлат бошлиғи фақат саркарда бўлгани, жангларда қатнашгани учунгина шахсий кўриқчига эга бўлмайди.

Ҳокимият, тахт мудом кишиларни, ҳатто бад ният шахсларни ҳам, ўзига жалб этиб келган. Н.Макиавелли, тахт атрофида мудом бад ахлоқ, шумнийат

кишилар айланиб юради, деганида [6, 87-88. б] ҳақ эди. Бундан ташқари, давлатни кучсизлантиришдан манфаатдор ташқи ва ички гуруҳлар, Годвин, Прудон, Штирнер, Бакунин, Кропоткин, Тукер каби анархистлар ҳар бир жамиятда топилади. Бу кучлар аввало давлат бошлиғини маҳв этишни кўзлайдилар ва бу ниятлари, кратологик (аслида антикратик) қарашлари билан жамиятда бошбошдоқлик, хаосни юзага келтирадидлар. Давлат бошлиғи ҳаётига тажоввуз жамиятдаги осойишталикка, тартибларга ва қонуний ҳукуматга қарши ҳужумдир. Шунинг учун давлат раҳбарининг самарали фаолият юритишини таъминлаш сиёсий-ҳуқуқий тизимнинг, аввало ички ҳарбий кучларнинг вазифаси бўлиб келган. Бу вазифани керакли тарзда бажариш махсус бўлимларга, тизимларга топширилган. Шахсий кўриқчилар ана шундай бўлимлар, тизимларга киради. Шахсий кўриқчиларни давлат бошқаруви тизимида қараш мақсадга мувофиқдир. Улар давлат раҳбари амалга оширадиган сиёсий бошқарув ишларининг таркибий қисми, улар алоҳида тайёрланган, шакллантирилган ва алоҳида бўлимлар сифатида эъзозланадиган бўлса-да, давлат бошқарувидан ажратилиб қаралиши мумкин эмас. Шахсий кўриқчилар давлат бошқарув ишларини амалга оширмайди, улар, ўз функциялари доирасида, давлат раҳбари хавфсизлигини таъминлаш, унинг кўрсатмаларига мувофиқ жамоат жойларида осойишталикни ўрнатишда иштирок этади. Шарқ кратологик таълимотлари ичида конфуцийлик муҳим ўрин тутаяди. Устоз Кун Фу асос солган сиёсий-фалсафий таълимот Осмон—Ер-Одам уйғунлигига асосланган. Бу уйғунлик маълум бир тартибларга, ритуал, урф-одатларга таянади. “Олийжаноб эр”, яъни давлат бошлиғи мазкур тартиблар ва урф-одатларга риоя этганида халқни бошқариши, кишилар ундан рози бўлиши мумкин. “Конфуцийлик сиёсий-фалсафий таълимотида барқарор сиёсий ҳуқуқий хусусиятга эга константлар мавжуд:

осмон ҳукми тянь мин доктринаси;

монархга ғайритабiiй яратувчанлик хос деган дэ тасаввури;

ўзига хос Осмон ости сиёсий макон мавжуд, деган Тянься концепцияси. “Инсонсеварлик” тамойилига мувофиқ ишлаб чиқилган (жэнь), “бурч адолат” (и), “содиқлик” (чжун), “хуш хулқ атвор” (ли) талабларига ҳар бир оқил ҳукмдор бўйсунуши, “олийжаноб эрлар” (цзюньцзи) риоя этиши зарур” [7, 3-4. б].

Конфуций фикрига кўра, олийжаноб эр Осмон кўрсатмалари ва талабларига мувофиқ давлатни бошқаради. “Агар халқ қонунлар ва жазо билан бошқарилса, у жазодан қочишга интилади ва хижолат тортмайди. Агар халқ

эзгу амаллар билан бошқарилса, тартиб ритуаллар билан ўрнатилса, у хижолат тортади ва тўғирланади” [8, 58. б].

Осмон талаби--инсонсеварлик, ритуалга таяниб адолатли кишиларга лавозимлар бериш, бурчни адо этиш, халқ, кишилар ҳақида қайғуриш кабилардадир. “Хукмдор ритуалга таяниб амалдорлардан фойдаланади, амалдорлар эса содиқликка таяниб хукмдорга хизмат қилади” “Давлатни бошқаришнинг бош тамойили--хукмдорга содиқлик ва кишилар ҳақида қайғуриш, асло бошқа нарса эмас”, “Агар хукмдор яқинларига зарур даражада муносабатда бўлса, инсонсеварлик равнаы этади; агар хукмдор дўстларини унутмаса, халқда бад хулқлар бўлмайди”, “Хизматда бўлмай давлатни бошқариш ҳақида ўйлаш мумкин эмас”, “Ёшлар уйда отасига ва катта акаларига, чеккада эса князга, давлат амалдорларига хизмат қилиши зарур”, “Давлат ритуалга таяниб бошқарилади, агар юқоридагилар ритуалга амал қилса халқни бошқариш осон бўлади”, ”, Бошқариш--тўғри амаллар қилиш, агар тўғри яшасангиз ким нотўғри яшашга интилиши мумкин?” [8, 65, 70, 88, 90, 109, 95, 113,129 б].

Конфуций давлатни бошқаришда тўғри принципга таянишга ва амалдорни хукмдорга садоқат билан хизмат қилишга чақиради: “Агар бор қобилиятингни намоён қила олсанг, амалдор бўл. Агар бундай қила олмасанг, ундан воз кеч. Агар хўжайинингиз хавф хатарга дуч келсаю сиз ёрдам беролмасангиз, агар у йиқилсаю сиз кўтаролмасангиз, бундай ёрдамчилардан қандай наф?” [8, 122, 137 б].

Конфуций “Хукмдор хукмдор бўлсин, амалдор--амалдор, ота ота бўлсин, ўғил—ўғил [8, 112.б].), деган принципни илгари сурганида, ҳар бир киши ўз қобилияти ва ўрнига кўра яшаши, хизмат қилиши зарурлигини уқтиради. Бошқариш, сарой ишларига халқ ичидаги қобилиятли, садоқатли, тўғри амалли кишиларни жалб этиш, адолатсиз амалдорлардан воз кечиш, фақат яқин, қариндош уруғларга эмас, балки билимли кишиларга таяниш донишманд тарғиб этгансиёсий фалсафий ғоялардир.

Курсантлар таълим жараёнида ижтимоий фалсафий замонавий ижтимоий ва гуманитар илмий билимлар ҳақиқий ҳаётдан келиб чиққан янги тоифадаги илмий маърузаларда фаол иштирок этиш билан тавсифланади. Атрофдаги нарсаларнинг сифати жумладан таълим сифати ҳам, уларнинг имиж эквивалентлари билан, масалан, ишлаб чиқарувчиларнинг обрўсига, муваффақиятли реклама орқали ва бошқалар каби технологик хусусиятларига кўра белгиланмайди [9, 43-50 б].

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, диққатни жалб қилиш жуда муҳимдир курсантларнинг мафкуравий, ҳарбий психологик даражасига ва интеллектуал тайёргарлик даражасига боғлиқ. Бундан ташқари ҳарбий хизматчиларнинг касбий малакасини яхшилаш жуда муҳимдир. Ҳарбий таълим муассасалари кескин яхшилаш керак, уларни замонавий билим билан таъминлаш орқали тарбиявий ишлар асбоблар ва ускуналар, замонавий ўқув қўлланма, услубий қўлланмалар ва таълим технологиялари ҳозирги талаблар асосида шакллантирилади.

REFERENCES

1. Жўраева С.Н. Замонавий педагог имижини шакллантиришда психологик омиллар таъсири // Замонавий таълим. 2020. № 1. Б. 49-55.
2. Жўраева С.Н. Педагог имижини масъулияти // Педагогика. 2021. №4. Б.62-68
3. Жўраева С.Н. Ўқитувчи имиджини масъулияти билан ўзаро алоқадорлик уйғунлиги // «Психология». 2021. №2. Б. 65-69
4. Борох Л.Н. Конфуцианство и европейская мысль на рубеже XIX-XX веков. - Москва: Изд фирма "Восточная литература" РАН, 2001. С. 3-4.
5. <http://innosci.org/index.php/jarsp/article/view/262>.
6. Жўраева С.Н. Замонавий педагог имижини тавсифловчи шахслилик хусусиятларининг ўзига хос жиҳатлари 43-50.